

SORSKÉRDÉSEK

Szent István-i örökség az európaiság jegyében

Az első magyar király, Szent István személye mintha még egy ezredév múltán is ellentétes érzelmeket ébresztene. Az idősebb nemzedék emlékeiben ugyan makulátlan államalapítói és egyházszerző dicsősége rögződött, és kultusza olyan szorosan fonódott össze a magyarság sorsával, a magyar nemzet létével, a magyar állam megalkotásával, hogy az őrá való emlékezés mindig erőt és öntudatot adott nemcsak a Kárpát-medencében élő magyaroknak, de erőt ad a világ minden táján szétszórva élőknek is, akik magukat magyaroknak tartják.

Szent István személyes életművének felmérésekor mindig felidézzük fő jellemvonásait, államszerző képességét, törvényalkotó erejét, egyházalapító munkáját. A kép hiteles, a konklúzió helyes. De magának a személynek eleven vonásait mintha éppen a racionalista kutatás kérdőjelezné meg. Vannak, akik életének legrégebb forrásait, a legendákat úgy kezelik, mint a szentté avatást elrendelő László király parancsára létrejött, irányzatos irodalmat, amely a későbbi, XI. századbeli Hartvik-féle legendafeldolgozással a „csodatévő szentek” irreális világa felé fordította alakját. Mások viszont „sápadtnak” és „száraznak” tartják korai életrajzait a korabeli külföldi, főleg német legendairódom színes, festői leírásával összehasonlítva.

A válasz a Szent Istvánnal kapcsolatos „*ellentétes érzelmekre*” valószínűleg ott keresendő, amit egy svájci katolikus plébános (Poósz Lajos) így fogalmazott, amikor István királlyal kapcsolatosan kiemelte, hogy „*István sem született szentnek, mint ahogy senki sem születik annak. A megszentelődés fejlődési folyamat, amely minden kereszténynek célja kéne hogy legyen.*”

Nos, ki volt István király? Személyétől a válasz nem vonatkoztatható el, de ugyanakkor nem is különíthető el attól az életműtől, amely az első ezredforduló idején épült fel: a honlapítástól, az országrakástól. Éppen ezért helyesnek látszik azokat az azonossági pontokat kiválasztani, amelyek az európaiság jegyében jelentenek eligazítást, és szolgálnak tanulságul magyarságunk megélésére, nemzeti létünk folytatására.

A politikai értelemben vett Európa születése - nyilvánvalóan - nem köthető egyetlen évszámhoz vagy eseményhez. Hosszabb folyamat eredménye volt, és a folyamat maga is több szakaszra osztható. Az első kettő a Római Birodalom alakulásával, illetőleg bukásával kapcsolatos, míg a harmadik - számunkra a legérdekesebb - a Kr. utáni X-XI. századra tehető. Ugyanis ekkor dőlt el, hogy Európa nem egy vagy két birodalom földje, hanem független országok otthona lesz, amelyek sorába tartozik a továbbiakban Magyarország is. Az európai „*nemzeti államok*” keletkezése erre az időszakra, tehát a X. századra esik, ami viszont nemcsak kapcsolódott, de életfeltételként jelentkezett a kereszténység történelmébe lépéséhez. A hagyomány szerint 925-ben koronázták meg a horvátok első királyukat, 963-at tekint a lengyel történetírás az ország születési évének, 973-ban alapították a prágai püspökséget, amely a cseh államszervezés fontos dátuma. 988-ban vették fel az oroszok a kereszténységet és az 1000. év karácsonyán, vagy 1001 első napjaiban koronázták királlyá Géza fejedelem fiát, Istvánt.

A dánok, a norvégok, a svédek is ez idő tájt keresztelkedtek meg, politikai szervezeteik ekkor öltöttek állandó formát, azaz a mondák ködéből ekkor léptek ki a történelem színpadára. Még ott is, ahol az állami szervezet már nagyobb múltra tekinthetett vissza, mint pl. Angliában vagy a franciák földjén, új fejlődésnek lehetünk tanúi.

Szent István kora, a X-XI. század nem különleges érzelmek, nem kifinomult „*kultúra és civilizáció*”, de még különleges humanitás ideje sem volt Európában. A történészek a nemzetállamok kialakulása korának nevezik, mert csakugyan Európa ma is létező modern államai - változó formákban, körülményekben - lényegében ekkor jelennek meg mint nagyrészt nemzetek szerint tagolódó egységek. A történelmi kerethez legyen elégséges annyi, hogy a hajdani Frank Birodalom keleti felén a szász dinasztia kiemelkedő tagja, I. Ottó erős központi hatalmat szervezett, és 955-ben a Lech mezőn - a feltevés szerint a mai Augsburg közelében - súlyos vereséget mért egy zsákmányoló magyar seregre. Ugyanakkor az újból megerősödött Bizánc 970-ben Arkadiopolisznál megverte Szjatoszláv kijevi fejedelem hadait, amelyek között magyarok is voltak. Ottó császár ezt követően egyezett meg Bizánccal egymás császári méltóságának kölcsönös elismerésében. A két birodalom egymáshoz való közeledése a magyar törzsszövetség számára veszélyes helyzetet idézett elő. A magyar vezetők felismerték a veszélyt. A kalandozások józanító kudarcából okulva, azt a kényszerítő szükségét, hogy a magyarság vagy beilleszkedik az európai állami életbe, kultúrába, szokásrendbe, vagy menthetetlenül elenyészik az előrehaladottabb népek zúzómalmában.

Mindazok, akik Európa független államainak megszervezésében oroszánrészt vállaltak, nem merülhettek feledésbe. Ők lettek az utókor számára a nagy törvényhozók, akiktől az adott országok népeinek jogait és szabadságát levezették, mint az angoloknál Hitvalló Edward, Oroszországban Bölcs Jaroszláv vagy nálunk, magyaroknál István király.

A kereszténység terjesztése körüli érdemeikért fogadta őket szentjeinek sorába a katolikus egyház, akár csak Szent Olafot, a norvégok megtérítőjét vagy a mi Szent Istvánunkat. Ő a nagy országakó, politikai rendszerező, az, aki a középkori egyház számára Aquinói Szent Tamás, a teológus vagy az újkor elején a reformációt létrehozó Luther Márton. Szent István önálló személyiség. Ahogy tettei és szellemi hagyatéka mutatják, egy nagy belső lelki meggyőződés birtokában döntött az egyedül üdvözítőnek hitt keresztény Isten mellett. Természetesen volt ebben politika, okosság, diplomácia, de pusztán csak ennyi - tudniillik számítás - nem lett volna elég az 1000 éves fennmaradáshoz.

Ami István alakjában nagy, ami elsőnek tűnik fel előttünk, az a korábbi magyar életformából való kibontakozás ténye, amely együtt járt országa függetlenségének megóvásával. Ő, aki egyrészt szakított családjá hagyományával, nem mindenben követte korának szokásjogát. A fellázadt Koppány és Ajtony családját nem irtotta ki, hanem megkegyelmezett nekik. Gyula feleségét a fogságból ajándékképpen adja vissza. Thietmar merseburgi püspök, István kortársa ezt írja róla: „*Sohasem hallottam valakiről, aki így kímélte volna a legyőzöttet.*” Fia, Imre számára, akit utódjának szánt, intelmeket írat, amelyek saját gyakorlatából erednek: „*Ha a királyság tisztaságát meg akarod őrizni, légy békés. Uralkodj mindenki felett harag, gőg és gyűlölet nélkül, békésen, szelíden, emberségesen, mindig gondolva arra, hogy minden ember egyenlő helyzeten van. Más nem emel fel, csak az alázat és semmi sem alacsonyít le, csak a gőg és gyűlölet.*”

Másrészt, bár támogatta a kereskedelmet, az idegenek letelepedését, abban is első volt, hogy keményen megverte II. Konrád német császár Magyarországra behatolni akaró seregeit. Talán ebben az engedékeny keménységben mint szentistváni örökségben keresendő az oka annak, hogy sem a germánság, sem a szlávok tömegei nem tudták a magyarokat

beolvasztani. Megmaradtak különálló nyelvvel, különálló népiséggel, szigetként a Kárpát-medencében.

A mögöttünk lévő nagyon nehéz magyar múltra, az 1918-as tragikus következményű összeomlásra, majd a II. világháborúra, illetőleg az azt követő elnyomásra gondolva, hogyan látjuk nemzeti életünk megélését, annak Európa felé forduló kiteljesedését?

Ebben az összefüggésben témánkba és távlati tradíciónkba illő Antall Józsefnek, a rendszerváltozás utáni első demokratikusan választott miniszterelnöknek nyilatkozata: „... nyugodtan mondhatom, hogy ez – tudniillik a szovjet diktálta állampárti diktatúra lebontása – nem egyszerű politikai rendszerváltozás, ez jóformán egy szentistváni változás fordulatához hasonlítható”. Miért? Tovább idézek: „... én egy nemzeti elkötelezettségű, egységes Európába hívő [...] demokrata vagyok”. Erről van szó. A Szent István-i Egyensúly megtalálása azzal az erkölcsiséggel, vallásossággal párosulva, amely honalapító királyunk természetes sajátja volt.

Németh László összegyűjtött műveinek *Sorskérdések* című zárókötetében ugyancsak ebben a témakörben gondolkodik: feladatunk – szabadon idézem –, hogy kikovácsoljuk a magyarság önálló politikai jövőjét és ehhez természetesen saját gondolatrendszerünket és politikánkat. Ennek a rendszernek és politikának mindenekelőtt arra a felismérésre kell épülnie, miszerint a magyarság szinte minden tekintetben egy „köztes” világban él: nyugat és kelet között. Politikai és ideológiai imperializmusok, kultúrkörök és civilizációs rendszerek ütközési pontjain, azaz a világ egy rendkívül veszélyes helyén, ahol minden kis népnek szigorú önismeretre kell törekednie és hatékony szellemi önvédelemre kell berendezkednie.

Abban az irányban, ahogyan ezt Makkai Sándor neves református püspök, történelmi dobbantású író teszi Ady Endrére gondolva. Ő Adyt korunk legjelentősebb nemzetpedagógusának tartotta, aki szembe tudott fordulni a magyar uralkodókörök hamis ábrándjaival, délibábos hazafiságával és erkölcsi szentimentalizmusával. Való igaz: Széchenyi óta és mellett leginkább – még ma is – Adytól lehet tanulni kritikai hazaszeretetet, amely a nemzet sorsának és bajainak belső okait látja, amely a régi bűnök ellen öntudatos harcra készítet. Tudja, hogy saját nemzete vezetését csak legértékesebb szellemű fiaira lehet bízni. Erre a nemzet iránti kritikai szeretetre soha nagyobb szüksége nem volt a magyarságnak, mint ma. Jaj nekünk, ha frázisokért, görögtűzért feláldozzuk ezt a megmentő és megtartó szeretetet!

Lassan, úgy tűnik, kezdünk nemzettudatban gondolkodni. Szellemi határokat védeni. Istenadta jogot formálni az Anyaországgal és a bárhol máshol élő magyarokkal való találkozásra, kapcsolattartásra. Jogot nyelvünk ápolására, gyermekeink ilyenén való nevelésére, tanintézeteink alapítására. Történelmünk, kultúránk egymással való megosztására. Nem azért, hogy a múltba meneküljünk, de azért, hogy abból a jelenre és a jövőre nézve erőt merítsünk. Mert meghal az a nép és halálra méltó az a nemzet, amely nem ápolja, óvja és vigyázza ősei emlékét. Ehhez kérjük Isten áldását és segítségét.

Pátkai J. Róbert

